

Kodifikačné dielo cisára Justiniána ako prejav dôvery v klasické dielo rímskej jurisprudencie (*ius*) a nariadenia cisárov (*leges*)

Róbert Brtko

Idea východorímskeho cisára Justiniána I. (527 – 565) kodifikovať rímske právo pravdepodobne vychádzala z predstavy, podľa ktorej spisy klasických rímskych právnikov (*ius*) a určité cisárske nariadenia (*leges*) obsahujú hodnoty a pravdy, ktoré sú použiteľné aj pre ďalšie časy. Je zaujímavé pozorovať, ako vrcholný rozvoj rímskej právnej vedy nenastal v republikánskom štátnom zriadení (v ktorom síce už bol ustanovený úrad mestského a cudzineckého préтора, zásluhou ktorých bolo možné nepružné civilné právo modernizovať), ale neskôr v principáte nazývanom aj republikánskym cisárstvom, teda v čase, keď právna veda sa stala bezprostredným prameňom práva.

Cieľom je pokúsiť sa analyzovať dôvody tzv. dokonalosti rímskeho súkromného práva klasického obdobia, ktoré tvorilo základ kodifikácie dnes známej pod menom *Corpus iuris civilis*¹. Autor si na úvod stanovil hypotézu, podľa ktorej vysoká úroveň rímskeho práva spočívala najmä v jeho plynulom, dynamickom a pružnom prispôsobovaní sa novým sociálnym a hospodárskym pomerom.

Bolo v tom trocha irónie osudu, hovorí Jaromír Kincl, keď veľké a svojím spôsobom dokonalé zbierky starého rímskeho práva (*ius*) a neskorších cisárskych nariadení (*leges*) – *Corpus iuris civilis* – vznikli až v čase, keď Západo-rímska ríša, ktorá bola ich kolískou, už neexistovala.² Tieto zbierky sa zrodili na východe v Konštantínopole po viac ako 50 rokoch

Abstract

The codification work of Emperor Justinian as a sign of confidence in the classical work of Roman jurisprudence (*ius*) and the constitutions of the emperors (*leges*). After the fall of the Western Roman Empire (476), the East Roman emperor Justinian I (527-565) commissioned the production of comprehensive collections of valid law, which were composed of the imperial constitutions (*leges*) and the writings of the classical jurists (*ius*). It was not a codification in the modern sense, since its material authors (codification committees) turned their attention to the previous standards more than three centuries old, from which they merely extracted and possibly purposely altered what was acceptable for the needs of the new "Christian" age. In addition, the paper highlights the historical significance of this codification work, both in Eastern and Western Europe, from various perspectives. Thanks to the praetors, classical Roman jurists as well as princeps, the continuous development of private Roman law was ensured, which could be modernised and adapted to the changing economic and social conditions. The author points out that the so-called perfection of private Roman law consisted mainly in its dynamism, smooth emergence and organic unity, which meant that the system of private Roman law contained essentially no legal loopholes. The article also highlights the fact that we would not recognize private Roman law today if it did not go through its latest specific development in the eastern part of the empire (Justinian's codification). This last phase of its development was no longer organic, but was the result of a clash of two worlds (western and eastern), two cultures (Roman and Greek) and two religions (pagan and Christian).

Keywords

Codex iuris civilis, Justinian's codification, emperor Justinian, jurisprudence, Christianity

Author

Prof. et doc. PaeDr. JCDr. Róbert Brtko, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Cite

BRTKO, Róbert. Kodifikačné dielo cisára Justiniána ako prejav dôvery v klasické dielo rímskej jurisprudencie (*ius*) a nariadenia cisárov (*leges*) In *Historia et theoria iuris*, 2023, roč. 15, č. 2, s. 4 – 9.

¹ *Corpus iuris civilis* = Zbierka občianskeho práva. Výraz bol prvýkrát použitý v 12. stor.

² Porovnaj KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin – SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 42-43.

potom, ako germánsky náčelník Odoaker zosadil posledného západorímskeho cisára. Formálny autor tohto kodifikačného diela cisár Justinián v zásade zaviedol do právneho života rímske právo klasického i poklasického obdobia, keď povyberal, zjednotil, logicky usporiadal a prípadne upravil (interpoloval) právne normy uvedených období. Ako je známe, kodifikačné dielo (vytvorené v rokoch 528 – 534) pozostáva zo štyroch častí (*Codex, Digesta, Institutiones, Codex repetitae praelectionis*). Publikáciou druhého Kódexu v r. 534 kompilačné práce skončili, napriek tomu Justinián a jeho nástupcovia (Justinus II. a Tiberius II.) vydávali aj potom zákony, ktoré oficiálne neboli nikdy zozbierané. Vznikli len súkromné zbierky, napr. *Epitome Iuliani* z r. 555 alebo *Authenticum* z r. 556. Tieto nové zákony *novellae* alebo *legges novellae* vydané Justiniánom a jeho nástupcami prevažne napísané v gréckom jazyku upravovali – síce v malej miere – aj oblasť súkromného práva.³

Justinián na označenie svojho kodifikačného diela použil jednoduchý názov „*tria volumina*“ (tri zväzky). Označenie *Corpus iuris civilis* sa začal bežne používať od r. 1583, keď právny humanista Dionysius Gothofredus vydal pod týmto názvom celé kodifikačné dielo Justiniána. Z cisárskej konštitúcie *Omnem* (r. 533) sa dozvedáme, že Justiniánove „*tria volumina*“ sa stali základným materiálom pre vyučovanie na právnických školách. Sám Justinián ich prehlásil za základ vyučovania na právnických školách a rozdelil látku na jednotlivé študijné roky, napr.: v prvom roku sa začínalo Inštitúciami a prvými štyrmi knihami Digest a vyučovanie sa končilo v piatom roku štúdiom Kódexu cisárskych nariadení.⁴ *Tria volumina* prenikli aj do úradov, súdnych a správnych orgánov väčších miest. Naproti tomu Justinián konštitúciou *Tanta* výrazne oslabil postavenie právnej vedy, ktorú zredukoval do úlohy slúžky zákona, t. j. zakázal pripájať k právnym pravidlám komentáre a vykladať zákony; dovoľoval len doslovne prekladať texty zákonov z latinčiny do gréčtiny, zostavovať výpisky (sumy) z ustanovení a robiť paratitla.⁵

Napriek uvedeným negatívam bolo rímske právo súkromné v podobe v akej ho kodifikoval Justinián základným činiteľom *ius commune*, teda právom, ktorým sa počas stredoveku a novoveku riadila veľká časť Európy (latinská a nemecká), a to až do 19. storočia, keď rímske právo prestalo byť pozitívnym právom a stalo sa historickoprávnu disciplínou. Význam justiniánskej kodifikácie neskončil len týmto medzníkom, pretože celý rad rímskoprávnych prvkov a inštitútov bolo prevzatých do veľkých európskych kodifikácií, ako napr. Code civil (r. 1804), Všeobecný občiansky zákonník (r. 1811), Občiansky zákonník (r. 1900). Nechýbajú ani názory, podľa ktorých rímske právo prostredníctvom týchto veľkých kodifikácií 19. storočia, ovplyvnilo súkromné právo aj mimo európsky kontinent, ako v Japonsku, Južnej Amerike, Afrike.⁶

Význam a vnútorná hodnota justiniánskeho zákonodarstva vytvoreného pred takmer 1500 rokmi prevažne na základe spisov klasickej právnej vedy sú nepopierateľné. Istá dokonalosť, ktorou zvykne byť rímske právo súkromné označované, je teda na mieste. Prvoradá príčina jeho dokonalosti spočívala v osobitnom spôsobe jeho vzniku. Jeho normy a základné inštitúty boli takmer zbavené priamej zákonodarnej inherencie. Napr. v republikánskom období bol u Rimanov subjektom najvyššej štátnej moci ľud (*populus romanus*), ktorý bol organizovaný v ľudových zhromaždeniach (*comitia*). Zákon prijatý ľudovým zhromaždením (*lex comitialis*), ktorý upravoval vzťahy v oblasti verejného práva, v zásade nezasahoval (iba ak zriedkavo a v obmedzenej miere) do vzťahov súkromného práva. Dokonalosť rímskeho práva potvrdzuje aj

³ Z tohto hľadiska sú dôležité nov. venované dedičského právu (nov. 118 a nov. 127) a rodinnému a manželskému právu (nov. 22).

⁴ IUSTINIANUS. Const. *Omnem*. 2-5.

⁵ IUSTINIANUS. Const. *Tanta*. 21-22.

⁶ Bližšie pozri HOZUMI, Nobushige. *Il culto degli antenati e il diritto giapponese*. (prekl. Castelli Guglielmo). Milano: Hoepli, 1923, 131 s.; ALBERTARIO, Emilio. *Studi di diritto romano. Storia, metodologia, esegesi*. Milano: Giuffrè editore, 1937, s. 57; SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromné právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 9.

skutočnosť, že v Ríme sa nestretávame s fenoménom legislatívnych zásahov do oblasti súkromného práva, ktoré by boli spôsobené veľkými zmenami v politickom usporiadaní.

Konštatovali sme, že hlavná príčina tzv. dokonalosti rímskeho súkromného práva tkvela v spôsobe jeho vzniku, čo nás privádza k problematike prameňov jeho produkcie.⁷ Jeho najstarším prameňom bolo obyčajové právo (*consuetudo*), ktoré sa označovalo aj ako *mores maiorum* (zvyky, mravy predkov) a ktoré obsahovalo nielen normy profánne (*ius*) ale aj normy náboženské (*fas*).⁸ Neskôr pre plynulý rozvoj rímskeho súkromného práva veľmi významnú úlohu zohrali tri pramene, ktoré podľa republikánskej ústavy ani vyslovene nemali právotvornú a zákonodarnú moc: prétor, právna veda a neskôr aj cisár.

V dôsledku hospodárskeho rozmachu rímskeho štátu, bolo potrebné prispôbovať strnulé civilné právo novým hospodárskym pomerom. Táto úloha bola zverená štátnemu úradníkovi, nazývanému mestský prétor (*praetor urbanus*), ktorého úrad bol zavedený v r. 367 pred n. l. Ako ústavnému zástupcovi konzulov mu bol zverený výkon súdnictva (jurisdikcie), teda najmä oprávnenie prijímať alebo odmietat' podané žaloby. Vyslovene síce nemal právotvornú moc, ale z moci svojho úradu fakticky prispieval k tvorbe súkromného práva najmä tým spôsobom, že rozširoval vzťahy, ktoré chránilo staré civilné právo a takto nepriamo vystupoval ako prameň práva.⁹ Medzi nástroje prétorského práva patrili najmä „individuálne“ žaloby (fiktívne žaloby alebo žaloby osnované na faktickú situáciu), procesné námietky, ale aj mimosúdne prostriedky ako navrátenie do pôvodného stavu alebo uvedenie do držby.¹⁰ Uvedenými prostriedkami prétor zmierňoval tvrdosť starého civilného práva, ktoré aj naďalej ostávalo v platnosti a týmto spôsobom v skutočnosti vytváral právne normy napriek tomu, že nebol nositeľom zákonodarnej moci. Slobodná tvorba honorárneho práva bola ukončená v období principátu cisárom Hadriánom, ktorý v r. 129 n. l. poveril významného právnika Salvia Juliána, aby vypracoval konečné znenie súdnych vyhlášok (*edictum perpetuum Hadriani*). Je nutné pripomenúť, že za rozhodnutiami rímskych prétorov obvykle stáli významní právnici (poradný zbor prétora – „*consilium*“), ktorí z pokladu svojej múdrosti, vzdelanosti a životnej skúsenosti im poskytovali cenné právne rady. Pretúra bola totiž politická funkcia a právnické vzdelanie nebolo podmienkou na jej personálne obsadenie.

Ďalším významným prameňom produkcie súkromného práva bola právna veda, ktorej najväčší rozvoj nastal v prvých dvoch storočiach principátu, kedy sa stala bezprostredným prameňom práva. Klasickí právnici, hoci neboli zákonodarcovia, mohli v obmedzenom priestore vytvárať nové právo v rámci ich tzv. responznej činnosti (*responsa prudentium*). Od počiatku principátu dostávali niektorí právnici právo verejne odpovedať na právne otázky v zastúpení cisára (*ius publicae respondendi ex auctoritate principis*). Išlo o *responsa* (dobrovzdania), t. j. výroky a názory ku konkrétnym právnym prípadom, ktoré dotknutí právnici mali právo poskytovať tak súkromným ako aj úradným osobám, a to v mene cisára.¹¹ Právnik Gaius uviedol, že podľa

⁷ Talianska, španielska, nemecká, ale aj česká literatúra používa na označenie prameňov vzniku práva výraz pramene „produkcie práva“: le fonti di produzione del diritto, las fuentes de producción del derecho, Produktionsquellen des Rechts; porovnaj BURDESE, Alberto. *Manuale di diritto privato romano*. Torino: UTET GIURIDICA, 2008, s. 7; SKŘEJPEK, ref. 6, s. 23.

⁸ Bližšie pozri SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio. Právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 87 a nasl.

⁹ Klasický právník Papinianus nazval právo vytvárané rímskymi prétormi „*ius praetorium*“ a vymedzil ho, ako právo zavedené prétormi vo verejnom záujme s cieľom podporiť alebo doplniť alebo opraviť civilné právo (D. 1, 1, 7, 1).

¹⁰ Bližšie pozri: BRTKO, Róbert. Právne aktivity rímskych prétorov v období Rímskej republiky (510 pred n.l. – 27 pred n.l.). In *Právne aspekty verejnej správy*. Bratislava: VSEMV, 2011, s. 19-28; BRTKO, Róbert. Vecné a osobné žaloby vo svetle klasického a justiniánskeho rímskeho práva. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2023, roč. XLII, č. 1, s. 5-19.

¹¹ „Primus divus Augustus, ut maior iuris auctoritas haberetur, constituit, ut ex auctoritate eius responderet: et ex illo tempore peti hoc pro beneficio coepit (...)“ (Pomponius D. 1, 2, 49).

reskriptu cisára Hadriána boli zhodné stanoviská autorizovaných právnikov pre sudcov záväznú a mali silu zákona (*legis vicem optinet*), ak sa nezhodovali, sudca sa mohol riadiť ľubovoľným názorom.¹² S responznou činnosťou klasických rímskych právnikov súvisela ich bohatá literárna činnosť.¹³ Okrem toho mnoho právnikov pôsobilo v cisárskej rade a dôležitých cisárskych úradoch. Takéto úzke spojenie medzi vedením štátu a právnickým stavom prinieslo právnej vede silnú podporu. Na vysokú úroveň rímskej právnej vedy klasického obdobia nepriamo poukazuje aj skutočnosť, že ani po zániku Západorímskej ríše (r. 476) sa rímske právo v dôsledku princípu personality neprestalo prakticky používať na územiach zaniknutej časti ríše, čo je v právnych dejinách ojedinelé.

Rímski právnici klasického obdobia súkromné právo vytvárali týmto spôsobom. Platné právo (*ius civile, ius honorarium, ius gentium* a taktiež cisárske právo) vykladali a dôkladne vedecky spracovávali, t. j. zamýšľali sa nad účinnosťou noriem do všetkých možných dôsledkov; skúmali vzájomné súvislosti právnych inštitútov; za účelom zdokonalenia procesnej ochrany často využívali analógiu; kreatívnym spôsobom rozvíjali určité princípy, ktoré boli v normách obsiahnuté alebo len naznačené. Vedeckú činnosť vykonávali v úzkej spojitosti s praxou a pre prax, preto rímski právnici málo filozfovali a nemali radi veľké zovšeobecňovania.¹⁴ Praktický duch a mentalitu Rimánov pôsobivo vyjadril básnik Giosuè Carducci (+1907): „Rimania boli národom, pre ktorý právo bolo poéziou“.¹⁵

Ďalšie dôležité pramene z obdobia principátu boli úzko späté s úradom cisára, ktorý na začiatku tohto obdobia vyslovene nebol zákonodarcom (monopol zákonodarnej moci prešiel na cisára len postupne),¹⁶ ale fakticky prispieval k tvorbe súkromného práva dvoma spôsobmi, a to prostredníctvom senátu alebo samostatne. Rímsky senát v období kráľovstva a republiky bol poradným orgánom kráľa a magistrátov, nedisponoval teda zákonodarnou mocou, mal len právomoc vydávať vlastné predpisy týkajúce sa odporúčaní a pokynov vydávaných na žiadosť vyšších magistrátov. V období principátu (postupne prevzal úlohu ľudových zhromaždení) sa však stal poddajným nástrojom cisárskej politiky, čoho dôsledkom bolo, že bez námietok dával súhlas ku každému návrhu cisára (*oratio principis*). Preto klasickí právnici o záväznosti jeho uznesení tvrdili: „uznesenie senátu má silu zákona, aj keď sa o tom pochybuje“ (Gai Inst. 1, 4) alebo „nie je sporné, že senát môže tvoriť právo“ (Ulpianus D. 1, 9). Uznesenia senátu (*senatus consulta*) boli v skutočnosti stanoviskom cisára a týmto spôsobom nahradili zákonodárnu moc ľudových zhromaždení. „Zákonodarnému právu senátu“ spočiatku odporovali protivníci monarchie, avšak v 2. storočí n. l. o ňom už nikto nepochyboval. Cisár v období principátu mohol na súkromné právo pôsobiť aj iným spôsobom: ako magistrátovi mu prináležalo aj právo vydávať vyhlášky

---

„(...) Božský Augustus, aby zvýšil vážnosť práva, nariadil ako prvý, aby znalci práva vydávali dobrovzdania na základe jeho splnomocnenia a od tej doby začalo byť toto privilégium vyžadované (...)“.

¹² „Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est iura condere. Quorum omnium si in unum sententiae concurrunt, id quod ita sentiunt, legis vicem optinet; si vero dissentium, iudici licet quam velit sententiam sequi; idque rescripto divi Hadriani significatur“ (Gai Inst. 1, 7).

„Dobrovzdania právnikov sú výroky a názory tých, ktorým bolo dané povolenie vytvárať právo. Ak výroky všetkých sú jednotné, na čom sa zhodujú, nadobúda silu zákona. Ak sa však nezhodujú, má sudca voľnosť riadiť sa tým výrokom, ktorým chce: a to je ustanovené v reskripte božského Hadriána“.

¹³ Vytvárali: a) spisy určené na vyučovanie práva (napr. Institutiones, Regulae, Sententiae, Definitiones, Diferentiae, Opiniones); b) kazuistické spisy (napr. Digesta, Responsa, Quaestiones, Disputationes, Epistulae); c) komentáre k civilnému právu a ediktu magistrátov; d) monografie rozličného obsahu (napr. De fideicommissis).

¹⁴ Porovnaj KINCL – URFUS – SKŘEJPEK, ref. 2, s. 30.

¹⁵ CARDUCCI, Giosuè. Selection from Carducci. Prose and Poetry, with introduction, notes and vocabulary by A. Marinoni. New York: W. R. Jenkins Co, 1913, 178 s.

¹⁶ Prvý cisár Augustus formálne žiadne zákony nevydával, pretože vo svojej osobe len kumuloval právomoci republikánskych magistrátov, ktorí boli oprávnení zákony navrhovať. Ľudové zhromaždenia sa počas vlády druhého cisára Tiberia (14 - 37) prestali zvolávať, preto sa cisári začali obracať na senát, ktorý prevzal úlohu ľudových zhromaždení.

(*ius edicendi*) a na rozdiel od prétora nemusel svoje edikty vydávať pri nastupovaní do úradu. Cisárske nariadenia (*constitutiones principum*) mohli mať viacero podôb. Právnik Gaius ich vymedzil ako všetko, čo cisár nariadil dekrétom alebo ediktom alebo listom a že nepochybne majú silu zákona, pretože sám cisár na základe zákona získava najvyššiu moc.¹⁷ Tieto pramene (*decretum, edictum, mandatum, rescriptum, epistula*) upravovali aj matériu súkromného práva a zostávali v platnosti aj po smrti cisára. V tejto súvislosti je nutné pripomenúť, že od začiatku vlády cisára Augusta právnici pôsobili na významných miestach štátnej správy ako poradcovia a po čiatkom panovania cisára Trajána (98 – 117) boli stálymi členmi cisárskej rady.

Po predstavení dôležitých prameňov produkcie práva z obdobia absolútneho cisárstva, je možné dostatočne ozrejniť otázku tzv. dokonalosti rímskeho súkromného práva. Zásluhou špecifickej právotvornej činnosti prétorov, klasických rímskych právnikov a cisárov vývoj súkromného práva prebiehal kontinuálne a vzhľadom na meniace sa hospodárske pomery pružne, a to bez toho, aby jeho vývoj formálne fixoval na určité legislatívne znenie, ktoré by jeho vývoj mohol zabrzdiť. Spomínaná dokonalosť rímskeho súkromného práva spočívala najmä v: 1. obdivuhodnom dynamizme, ktorého základom bolo pružné prispôsobenie sa novým potrebám a vzťahom; 2. plynulom vznikaní, kde už jeho nefunkčné a zostarnuté časti zanikli a nové vitálne časti expandovali zásluhou ich vnútornej sily; 3. organickej jednote, čoho následkom bola skutočnosť, že systém rímskeho súkromného práva prakticky neobsahoval právne medzery. Vývoj tohto právneho poriadku by sme mohli snád' obrazne prirovnať k mohutnému stromu, ktorý každý rok ozelenie a zakvitne peknými kvetmi.

Pri skúmaní našej problematiky nemôžeme opomenúť ani to, že rímske právo súkromné by sme dnes tak nespoznali, keby ono neprešlo svojim posledným špecifickým vývojom vo východnej časti Rímskej ríše. Táto posledná fáza jeho vývoja už nebola organická, ale bola výsledkom stretu dvoch svetov (západného a východného), dvoch kultúr (rímskej a gréckej) a dvoch náboženstiev (pohanského a kresťanského). Východná časť Rímskej ríše bola vlastne jedným veľkým dejiskom, na ktorom sa odohrával boj. Bol to už cisár Caracalla, ktorý v roku 212 priznal rímske občianstvo všetkým slobodným obyvateľom provincií, čoho následkom bola náhla zmena práva v provinciách. Ďalej cisár Konštantín v snahe posilniť Ríšu založil Konštantínopol (r. 330), ktorý dostal italské právo (*ius Italicum*), senát a rôzne iné výhody, ale jeho prostredie bolo gréckeho a kresťanského rázu. Počnúc Konštantínom možno pozorovať, ako do právnych textov prenikali zjednodušujúce koncepcie a pojmy primitívneho vulgárneho práva. Cisárovi Justiniánovi vd'áčime za to, že svojou kodifikáciou zachoval pre ľudstvo dôležité časti rímskeho súkromného práva. Z druhej strany prostredníctvom mnohých interpolácií a zásahov do klasických právnych textov zavinil to, že mnohé klasické právne texty už nepoznáme v ich pôvodnom znení. Možno do istej miery súhlasit' s Emiliom Albertariom, že v tomto zmysle bol Justinián viac simplifikátorom a kompilátorom ako veľkým právnym inovátorom.¹⁸

Príčina životaschopnosti rímskeho súkromného práva spočívala aj vtom, že ono bolo spoločným produktom tak západnej ako aj východnej časti Rímskej ríše. Justinián totiž splnomocnil kompilátorov (komisiu právnikov), aby klasické rímske právo prispôsobili novým hospodárskym a sociálnym pomerom ranej stredovekej spoločnosti. A tak v oblasti všeobecných princípov, rodinného a dedičského práva, vecného a záväzkového práva, viaceré staré rímskoprávne normy boli nahradené normami novými, podobne niektoré tradičné rímske inštitúty upadli do zabudnutia a ich miesto zaujali nové koncepty a tendencie. Uvedené inovácie možno ilustrovať na mnohých príkladoch, napr. na: nadobudnutí vlastníckeho práva derivatívnym spôsobom odovzdaním, ktoré justiniánske zákonodarstvo zaviedlo ako jediný spôsob prevodu vlastníctva; na zrušení delenia mancipačných a nemancipačných vecí; na odstránení koncepcie kviritského

¹⁷ Constitutio principis est, quod imperator decreto vel edicto vel epistula constituit. Nec umquam dubitatum est, quin id legis vicem optineat, cum ipse imperator per legem imperium accipia (Gai Inst. 1, 5).

¹⁸ ALBERTARIO, ref. 6, s. 65.

a bonitárneho vlastníctva a zavedení jednotného pojmu vlastníckeho práva k všetkým veciam atď. V prehľade zmien a inovácií by sme mohli ešte veľmi dlho pokračovať.

Nemožno opomenúť skutočnosť, že justiniánska kodifikácia bola do istej miery ovplyvnená aj novým náboženstvom – kresťanstvom, ktorého doktrína sa prostredníctvom interpolácií odzrkadlila v mnohých normách justiniánskeho zákonodarstva. Je evidentné, že kodifikačná komisia, ktorá po materiálnej stránke dielo realizovala, sa musela riadiť direktívami, ktoré nemohli byť v rozpore s kresťanskou etikou. Preto justiniánski kompilátori do klasických právnych textov vhodne vkladali (t. j. interpolovali) slovné spojenia, ako napr. „*caritas liberorum*“, „*naturalis caritas erga filios*“, „*caritas sanguinis*“, „*caritas pupilli*“, na ktoré sa klasický právny poriadok neodvolával.¹⁹ Právne texty poklasického obdobia²⁰ a konštitúcie cisára Justiniána už obsahovali výrazy ako „*benevolentia*“, „*benignitas*“, „*caritas*“, „*clementia*“, „*humanitas*“, „*pietas*“, ktoré v Ríme často používali rétori a filozofi, ale nie klasickí rímski právnici.

Napriek tomu, že Justinián množstvom interpolácií menil texty klasického práva, možno ho považovať za veľkého inovátora, pretože to, čo bolo v jeho zákonodarstve nové, viac ľudské a kresťanské, bolo produktom jeho doby, resp. doby bezprostredne predchádzajúcej. Zaradením nových myšlienok a koncepcií do veľkého systému rímskeho práva bez toho, aby ho zrušil, uchoval pre ďalšie generácie a storočia najväčší poklad rímskej duchovnej kultúry. Nezáleží na tom, že spoje (väčšinou interpolácie kompilátorov) medzi starým a novým právom neboli vždy perfektné, že jednoduchosť a elegancia klasickej jurisprudencie miestami utrpela, že v kodifikáciách je nemálo obsahových a formálnych nedostatkov. Zásluhou tohto imperátora rímske právo malo a verím, že aj v budúcnosti stále bude mať zásadný vplyv na rozvoj súkromného práva európskeho kontinentu a že zostane aj naďalej inšpiračným zdrojom pri tvorbe moderného súkromného práva.

¹⁹ Napr. porovnaj nasledovné interpolované texty: Papinianus D. 5, 2 15, pr. (*naturalem erga filios caritatem*); Tryphoninus D. 49, 17. 19, pr. (*nisi commilitium caritatem auxisset*); Ulpianus D. 25, 3, 5, 2 (*et cum ex aequitate haec res descendat caritateque sanguinis*); Valens D. 34, 1, 22, pr. (*si neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti et caritate eius, cui fideicommissum datum erit*); Ulpianus D. 30, 50, 3 (*sed et mens patris familiae et legatarii dignitas vel caritas et necessitudo*); Paulus D. 49, 15, 19, 7 (*et quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus romanis quam caritas liberorum*) a iné.

Taktiež porovnaj LEVY, Ernestus – RABEL, Ernestus. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, 402 s.; LEVY, Ernestus – RABEL, Ernestus. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, 326 s.; LEVY, Ernestus – RABEL, Ernestus. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus III. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, 600 s.

²⁰ Výskumy právnych romanistov - najmä po II. svetovej vojne - poukazujú na skutočnosť, že množstvo „neklasických miest“ v klasických právnych textoch nie sú dielom právnika Triboniána a jeho spolupracovníkov, ale že zmeny boli zrealizované už skôr, a to v poklasickom období.